

منازعات هیدروپلیتیک حوضه دجله و فرات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

تألیف

احمد رشیدی نژاد

افشین متقی

عضو هیئت علمی دانشگاه خوارزمی

دانشگاه خوارزمی

تهران ۱۴۰۳

سرشناسه	: رشیدی نژاد، احمد، ۱۳۵۷-
عنوان و نام پدیدآور	: منازعات هیدروپلیتیک حوضه دجله و فرات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران/تالیف احمد رشیدی نژاد، افشین متقی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه خوارزمی، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۶ص.
شابک	: 622-91395-2-3978-
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۵۷ - ۲۸۶.
موضوع	: پروژه آناتولی جنوب شرقی (Turkey) Güneydoğu Anadolu Projesi امنیت ملی - ایران National security—Iran رود دجله Tigris River رود فرات Euphrates River
شناسه افزوده	: متقی دستابی، افشین، ۱۳۶۲- . دانشگاه خوارزمی
رده بندی کنگره	: UA۸۵۳
رده بندی دیویی	: ۳۲۵۵/۳۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۶۰۶۷۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

منازعات هیدروپلیتیک حوضه دجله و فرات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

مؤلف	احمد رشیدی نژاد، افشین متقی دستنایی
ناشر	دانشگاه خوارزمی
چاپ و صحافی	دانشگاه خوارزمی
صفحه آرا	صدیقه عرب
طراح جلد	فاطمه منظور
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۱۳۹۵-۲-۳
نوبت و سال چاپ	اول / ۱۴۰۳
شمارگان	۵۰۰ نسخه
قیمت	۳۰۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به انتشارات دانشگاه خوارزمی است.

آدرس: تهران، خ شهید مفتح، شماره ۴۳، کدپستی ۱۴۹۱۱-۱۵۷۱۹ تلفن مرکز پخش: ۸۳۱۱۸۶۶

pub@khu.ac.ir

www.khu.ac.ir

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: خاستگاه نظری.....	۱۷
۱. مبانی نظری.....	۱۹
۱-۱. پیامدهای محیطی تغییرات آب و هوایی.....	۱۹
۲-۱. پیامد تغییرات آب و هوایی بر منابع زیستی بشر (آب و غذا).....	۲۱
۳-۱. آب، حیات و تمدن بشری.....	۲۳
۴-۱. محدودیت منابع جهانی آب.....	۲۶
۵-۱. بحران آب، چالشی جهانی.....	۲۸
۶-۱. رابطه آب و جغرافیای سیاسی.....	۳۰
۷-۱. هیدروپلیتیک.....	۳۳
۸-۱. رویکردهای هیدروپلیتیک.....	۳۶
۱-۸-۱. هیدروپلیتیک مبنایی برای همکاری (مسئله گابچیکوو-ناگیماروس).....	۳۶
۲-۸-۱. هیدروپلیتیک مبنایی برای هموردی (مسئله سد راغون).....	۴۵
۱-۲-۸-۱. پروژه ساخت سد راغون.....	۵۱
۲-۲-۸-۱. مزایای احداث سد برای تاجیکستان.....	۵۶
۳-۲-۸-۱. آب مبنایی برای هموردی (رقابت).....	۵۸
۳-۸-۱. هیدروپلیتیک مبنایی برای تنش (مسئله سد رنسانس).....	۶۲
۱-۳-۸-۱. نیاز آبی مصر به رودخانه نیل.....	۶۵
۲-۳-۸-۱. پروژه سد رنسانس (النهضه).....	۶۸
۳-۳-۸-۱. آب منشاء تنش.....	۷۲
۴-۸-۱. هیدروپلیتیک مبنایی برای جنگ (مسئله جولان).....	۷۹
۱-۴-۸-۱. بحران آب در اسرائیل.....	۸۲
۲-۴-۸-۱. ارزش هیدروپلیتیکی جولان برای اسرائیل.....	۸۶
۹-۱. نظریه مجموعه هیدروپلیتیک امنیتی.....	۹۱
۱۰-۱. هیدروهمز مونی.....	۹۳

- ۹۷..... ۱۱-۱. مفهوم امنیت
- ۹۸..... ۱-۱۱-۱. مرجع امنیت
- ۹۹..... ۲-۱۱-۱. سطوح امنیت
- ۱۰۰..... ۱۲-۱. تعریف امنیت ملی
- ۱۰۱..... ۱۳-۱. تحول در مفهوم امنیت ملی
- ۱۰۳..... ۱۴-۱. ابعاد مختلف امنیت ملی در عصر جدید
- ۱۰۴..... ۱-۱۴-۱. امنیت اقتصادی
- ۱۰۵..... ۲-۱۴-۱. امنیت سیاسی
- ۱۰۶..... ۳-۱۴-۱. امنیت نظامی
- ۱۰۶..... ۴-۱۴-۱. امنیت اجتماعی
- ۱۰۷..... ۵-۱۴-۱. امنیت فرهنگی
- ۱۰۹..... ۶-۱۴-۱. امنیت زیست محیطی
- ۱۱۱..... فصل دوم: رژیم حقوقی رودهای بین‌المللی
- ۱۱۳..... ۲. رژیم حقوقی رودهای بین‌المللی
- ۱۱۳..... ۱-۲. رژیم حقوقی حاکم بر رودهای بین‌المللی
- ۱۱۶..... ۱-۱-۲. اصل حاکمیت سرزمینی مطلق
- ۱۱۸..... ۲-۱-۲. اصل تمامیت ارضی مطلق
- ۱۱۹..... ۳-۱-۲. اصل مالکیت جمعی و مشاع آب
- ۱۲۲..... ۴-۱-۲. حاکمیت سرزمینی و تمامیت ارضی محدود
- ۱۲۵..... ۲-۲. رویکردهای هیدروپلیتیک و حقوق بین‌الملل آب
- ۱۲۵..... ۱-۲-۲. آب و همکاری
- ۱۲۸..... ۲-۲-۲. کشاکش و جنگ آب‌پایه
- ۱۳۳..... فصل سوم: محیط‌شناسی حوضه رودهای دجله و فرات
- ۱۳۵..... ۳. محیط‌شناسی
- ۱۳۵..... ۱-۳. شرایط جوی در خاورمیانه
- ۱۳۶..... ۲-۳. نزاع آبی، چشم‌انداز خاورمیانه در قرن بیست و یکم
- ۱۴۱..... ۳-۳. اقلیم حوضه دجله و فرات
- ۱۴۳..... ۴-۳. هیدرولوژی دجله و فرات

۱۴۴ حوضه آبریز و هیدرولوژی رودخانه دجله	۱-۴-۳
۱۵۲ حوضه آبریز و هیدرولوژی رودخانه فرات	۲-۴-۳
۱۵۷ حوضه آبریز و هیدرولوژی رودخانه شط العرب- ارونه رود	۳-۴-۳
۱۶۱ فصل چهارم: منازعات هیدروپلیتیک کشورهای حوضه دجله و فرات	
۱۶۳ ۴. هیدروپلیتیک کشورهای حوضه دجله و فرات	
۱۶۳ ۴-۱. موقعیت جغرافیایی و هیدروپلیتیک ترکیه	
۱۶۵ ۲-۴. پروژه‌های هیدروپلیتیک ترکیه	
۱۶۵ ۱-۲-۴. پروژه خط لوله صلح	
۱۶۸ ۲-۲-۴. پروژه ماناوگات	
۱۷۰ ۳-۲-۴. پروژه جنوب شرقی آناتولی و GAP	
۱۷۶ ۱-۳-۲-۴. اهداف پروژه گاب	
۱۷۶ ۱-۱-۳-۲-۴. گاب ابزاری برای همگرایی ملی	
۱۸۰ ۲-۲-۳-۲-۴. گاب ابزاری برای قلمروگستری منطقه‌ای	
۱۸۳ ۳-۱-۳-۲-۴. کاهش وابستگی انرژی	
۱۸۵ ۴-۳. پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر سوریه	
۱۹۳ ۴-۴. پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر عراق	
۱۹۹ ۵-۴. پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر ج. ا. ایران	
۱۹۹ ۱-۵-۴. خشکی هورالعظیم و کاهش آب ارونه	
۲۰۶ ۲-۵-۴. پدیده ریزگردها	
۲۱۰ ۱-۲-۵-۴. پیامد زیست محیطی پدیده ریزگردها	
۲۱۵ ۲-۲-۵-۴. پیامد انسانی پدیده ریزگردها (سلامت انسان)	
۲۲۰ ۳-۲-۵-۴. پیامد سیاسی پدیده ریزگردها	
۲۲۳ ۴-۲-۵-۴. پیامد اقتصادی پدیده ریزگردها	
۲۲۴ ۵-۲-۵-۴. پیامد اقتصادی در بخش کشاورزی	
۲۲۹ ۶-۲-۵-۴. پیامد اجتماعی پدیده ریزگردها	
۲۳۷ فصل پنجم: فرجام سخن	
۲۳۹ ۵. تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری	
۲۴۶ ۱-۵. جمع‌بندی	

۱-۱-۵. پیامدهای مستقیم پروژه گاپ بر امنیت ملی ج.ا. ایران..... ۲۴۶

۲-۱-۵. پیامدهای غیرمستقیم پروژه گاپ بر امنیت ملی ج.ا. ایران..... ۲۵۰

۲-۵. نتیجه گیری..... ۲۵۳

فهرست منابع..... ۲۵۷

فهرست جداول

- جدول شماره ۱-۱: تعداد حوضه‌های مشترک بین کشورها به تفکیک قاره‌ها..... ۳۱
- جدول شماره ۱-۲: سهم هر یک از کشورهای حوضه، از تامین آب رودهای آموردیا و سیردریا..... ۴۶
- جدول شماره ۱-۳: مساحت زمین‌های آبیاری شده و تولید کشاورزی کشورهای حوضه دریای آرال..... ۴۷
- جدول شماره ۱-۳: توزیع قاره‌ای جمعیت و آب شیرین در جهان..... ۱۳۸
- جدول شماره ۲-۳: ویژگی‌های جمعیتی در کشورهای حوضه دجله و فرات..... ۱۴۱
- جدول شماره ۳-۳: حوضه آبریز رودخانه دجله..... ۱۴۶
- جدول شماره ۳-۴: مقایسه میزان فراهم آوری و نیاز آبی کشورهای بالادستی به آب رودخانه دجله..... ۱۵۲
- جدول شماره ۳-۵: حوضه آبریز رودخانه فرات (۲۰۱۶-۴۹)..... ۱۵۲
- جدول شماره ۳-۶: مقایسه میزان فراهم آوری و نیاز آبی کشورهای بالادستی به آب رودخانه فرات..... ۱۵۶
- جدول شماره ۳-۷: سرانه مصرف آب در هر یک از کشورهای حوضه دجله و فرات مطابق آمار FAO..... ۱۵۹
- جدول شماره ۴-۱: تعداد روزهای نوام با برفان‌های گردو خاک در اهواز طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۰۴..... ۲۱۶
- جدول شماره ۴-۲: ناآرامی‌های بهمن ماه سال ۱۳۹۴ در استان خوزستان در مواجهه با پدیده گرد و غبار..... ۲۳۲
- جدول شماره ۳-۴: اطلاعات توصیفی متغیر مستقل و متغیرهای وابسته..... ۲۳۴
- جدول شماره ۵-۱. اهداف ترکیه از اجرای پروژه گاب..... ۲۳۹
- جدول شماره ۵-۲: پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر کشور سوریه..... ۲۴۰
- جدول شماره ۳-۶: پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر کشور عراق..... ۲۴۱
- جدول شماره ۴-۵: پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر ج. ا. ایران..... ۲۴۳
- جدول شماره ۵-۵: ابعاد مختلف پیامد ریزگردها بر امنیت ج. ا. ایران..... ۲۴۳

فهرست نقشه‌ها

- نقشه شماره ۱-۱: حوضه رودهای بین‌المللی مشترک در جهان..... ۳۲
- نقشه شماره ۱-۲: موقعیت رودخانه دانوب در قاره اروپا..... ۳۷
- نقشه شماره ۱-۳: موقعیت سدهای گابچیکوو-ناگیماروس بر روی رودخانه دانوب..... ۴۳
- نقشه شماره ۱-۴: موقعیت سد راغون بر روی رودخانه وختش..... ۵۳
- نقشه شماره ۱-۵: حوضه رودخانه نیل و شعب اصلی آن..... ۶۴
- نقشه شماره ۱-۶: بلندی‌های جولان..... ۸۲
- نقشه شماره ۱-۷: رودخانه اردن و سرشاخه‌های اصلی آن..... ۸۶
- نقشه شماره ۱-۳: حوضه آبریز رودهای دجله و فرات..... ۱۴۵
- نقشه شماره ۲-۳: موقعیت دریاچه ثرثار در میانه رودهای دجله و فرات..... ۱۵۰
- نقشه شماره ۱-۴: پروژه خط لوله صلح..... ۱۶۶
- نقشه شماره ۲-۴: موقعیت پروژه جنوب شرقی آناتولی در ترکیه..... ۱۷۰
- نقشه شماره ۳-۴: موقعیت پروژه گلب بر بالادستی منطقه بین‌النهرین..... ۱۷۲
- نقشه شماره ۴-۴: موقعیت جغرافیایی تالاب‌های بین‌النهرین..... ۲۰۱
- نقشه شماره ۴-۵: روند خشکیدن تالاب‌های بین‌النهرین بین سال‌های ۱۹۸۵-۲۰۱۰..... ۲۰۳
- نقشه شماره ۴-۶: موقعیت جغرافیایی تالاب هورالعظیم (هور الحویزه) در مرز بین ایران و عراق..... ۲۰۴
- نقشه شماره ۴-۷: کانون اصلی ریزگردها به ترتیب اولویت..... ۲۰۷
- نقشه شماره ۴-۸: فراوانی طوفان‌های گرد و غبار در ایران..... ۲۰۹

فهرست نمودارها

- نمودار شماره ۱-۱: الگوی مفهومی هیدروپلیتیک..... ۳۶
- نمودار شماره ۱-۲: کشورهای با تنش آبی بالا:..... ۱۳۷
- نمودار شماره ۲-۳: طول هریک از رودخانه‌های دجله و فرات در کشورهای حوضه..... ۱۴۳
- نمودار شماره ۳-۳: سهم هریک از کشورها از حوضه آبریز رودخانه دجله..... ۱۴۸
- نمودار شماره ۳-۴: سهم هریک از کشورها از حوضه آبریز رودخانه فرات..... ۱۵۳
- نمودار شماره ۳-۵: سهم رودهای تامین کننده آب شط‌العرب- اروند..... ۱۵۸
- نمودار شماره ۴-۱: اهداف ترکیه از اجرای پروژه گاب..... ۱۸۵
- نمودار شماره ۴-۲: مناطق تحت آبیاری در کشور سوریه بر مبنای هکتار..... ۱۸۷
- نمودار شماره ۴-۳: میزان تخلیه سالانه رودخانه فرات در منطقه جرابلس (مرز ترکیه و سوریه) ۲۰۱۰-۱۹۳۷..... ۱۸۹
- نمودار شماره ۴-۵: پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر کشور سوریه..... ۱۹۲
- نمودار شماره ۴-۶: کاهش میزان جریان سالانه دجله و فرات مطابق داده‌های ایستگاه هیت و بغداد ۲۰۱۰-۱۹۳۰..... ۱۹۷
- نمودار شماره ۴-۷: پیامدهای هیدروپلیتیک پروژه گاب بر کشور عراق..... ۱۹۹
- نمودار شماره ۴-۱۳: فراوانی تعداد روزهای توام با پدیده ریزگرد در استان خوزستان ۲۰۱۴-۲۰۰۵..... ۲۱۷
- نمودار شماره ۴-۸: تعداد روزهای گرد و غبار در شهرستان اندیشک ۱۳۹۲-۱۳۸۳..... ۲۲۷
- نمودار شماره ۴-۱۴: میزان تولید متوسط هر کندو در شهرستان اندیشک ۱۳۹۳-۱۳۸۳..... ۲۲۷
- نمودار شماره ۴-۱۵: پیامدهای پروژه گاب بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران..... ۲۳۵
- نمودار شماره ۵-۱۱: مقایسه میزان فراهم آوری و نیازهای آبی کشورهای بالادستی رودهای دجله و فرات..... ۲۴۸

مقدمه

مفهوم امنیت نسبت به گذشته هم از منظر مقیاس و هم به لحاظ محتوا، تعریف گشوده‌تری یافته است. از نظر مقیاس، امنیت امروزه برآیند درهم تنیدگی کنش‌گری و بازیگری، کنش‌گران و بازیگران گوناگون در مقیاس فروملی، ملی، منطقه‌ای و جهانی است و از نظر محتوایی نیز سوبه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، نظامی و زیست‌محیطی یافته است (کاوایانی‌راد، ۱۳۹۵: ۲). به شکلی که امروزه طرح مفاهیمی چون امنیت زیست‌محیطی و پیامدهای سیاسی-اجتماعی ناشی از آن، هم سنگ با سایر مفاهیم امنیت، بخش قابل توجهی از ادبیات سیاست و امنیت بین‌الملل را به خود اختصاص داده است. بدین ترتیب با توجه به درهم تنیدگی محیط زیست جهانی و نیز پیوستگی آن با جنبه‌های مختلف حیات بشری (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، نظامی، ژئوپلیتیک و...)، مسائل زیست‌محیطی که زمانی صرفاً جنبه جغرافیایی و محلی داشتند، در سرآغاز قرن بیست و یکم ابعادی ملی، منطقه‌ای و در مواردی - همچون گرمایش زمین و تغییرات اقلیمی بعد جهانی یافته‌اند. آب یکی از این مسائل زیست‌محیطی و مولفه‌های زیستی است که به طور طبیعی منشاء حیات و تداوم آن بر روی کره زمین است که در عصر حاضر، با رشد فزاینده جمعیت، بهبود و تغییر سبک زندگی و نیز پیشرفت‌های صنعتی، تقاضا برای مصرف آن به شکل روز افزونی در حال فزونی است.

با این حال، نه امنیت و نه تقسیم عادلانه منابع آبی بین جمعیت‌های پراکنده انسانی هیچکدام دغدغهی طبیعت و جغرافیا نبوده‌اند. به شکلی که تنها در رابطه با رودها، بعنوان یکی از اصلی‌ترین منابع آبی تامین نیازهای بشری، عدم تطبیق مرزهای سیاسی با مرزهای طبیعی، همواره آنها را به عنوان یک منبع تنش قرار داده است. در واقع، عبور ۲۶۳ حوضه رودخانه‌ای از میان مرزهای دو یا چند کشور به خودی خود منبعی از بی‌ثباتی سیاسی تلقی می‌گردد (Grech-Madin et al, 2018: 100). به ویژه اینکه، این حوضه‌ها بخش‌هایی از ۱۵۱ کشور و تمامیت سرزمینی ۳۰ کشور را در بر گرفته‌اند. یعنی نزدیک به نیمی از

جمعیت جهان در داخل حوضه این رودها و بیش از ۹۰ درصد در درون کشورهای دارنده این حوضه‌ها، سکنا دارند (de Queiroz and Tiburcio، 2018: 18). این مسئله به همراه مدیریت ضعیف، به شکل خودکار موجبات تشدید رقابت بر سر دستیابی به این منبع با ارزش را در درون و میان ملت‌ها و دولت‌ها فراهم آورده است. غرب آسیا بهترین نمونه و مصادق از این مناطق است، که به لحاظ هیدروپلیتیک جزء مناطق بحران‌زا به حساب می‌آیند.

مطالعات نشان می‌دهد، که اگر چه امروزه آب و بحران آن دارای ابعاد جهانی بوده و گریبان بسیاری از جوامع و کشورها را در مناطق مختلف جهان گرفته است، اما شاید در هیچ جای دیگر جهان به اندازه غرب آسیا، تا این اندازه دولت‌ها را درگیر رقابت و کشمکش بر سر دستیابی به آن نکرده است. فرار گرفتن این منطقه در کمربند خشک جهان موجب شده تا این منطقه علی‌رغم دارا بودن ۵ درصد جمعیت جهان، تنها ۱ درصد از آب‌های شیرین قابل دسترس را در اختیار داشته باشد (کرمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲). به لحاظ تاریخی نیز بیش از ۵۰ درصد از جمعیت این منطقه در حوضه‌های آبریز مشترک زندگی می‌کنند، که در تلفیق با اختلافات ریشه‌دار (قومی، مذهبی، ارضی و مرزی) در این منطقه، همیشه یک منبع تعارض بالقوه محسوب می‌گردد. در این رابطه، حوضه رودهای دجله و فرات از جمله‌ی این مناطق بحرانی است. موقعیت این رودها به گونه‌ای است که کمترین سازگاری را با مرزهای ملی کشورهای منطقه دارد (میرزایی پور، ۱۳۸۹: ۵). سرچشمه‌های اصلی دجله و فرات در ترکیه است و ظاهراً مقامات این کشور بر این باورند که براساس اصل حاکمیت ملی، اختیار بهره برداری از منابع سرزمینی خود را دارند. گفتنی است ترکیه پروژه‌ای به نام «گاپ» یا «آناتولی» در دست اجرا و تکمیل دارد که طرح اولیه‌ی آن بر اساس دستور آتاتورک در سال ۱۹۳۶ شکل گرفته است. در این باره، وزارت صنعت و تکنولوژی ترکیه، این پروژه را بزرگترین و پرهزینه‌ترین (۳۲ میلیارد دلار) پروژه در تاریخ این جمهوری و نیز یکی از بهترین برنامه‌های توسعه منطقه‌ای، براساس مفهوم

توسعه یکپارچه و پایدار توصیف کرده است^۱ (www.gap.gov.tr). پروژه‌ای که شامل ۱۳ طرح آبیاری و برقابی و در بردارنده ۲۲ سد و ۱۹ نیروگاه برقابی بر سرشاخه‌های دجله و فرات است (kankal, 2016: 123). مساحت پروژه ۷۵۰۰۰ کیلومتر مربع است که ۹ استان این کشور یعنی چیزی در حدود ۱۰ درصد جمعیت و مساحت ترکیه، که مجموعاً ظرفیت ۲۰ درصد زمین‌های قابل کشت، و ۲۸ درصد پتانسیل برقابی این کشور را در بر می‌گیرد (sansal, 2017/7/18).

این در شرایطی است که نگرانی از این دست اقدامات، همواره بخشی از دغدغه‌های کشورهای پایین‌دستی بوده است. تنها در رابطه با عراق و سوریه، وابستگی ۹۸ و ۸۶ درصدی این کشورها، به منابع آبی این رودها، نگرانی از پیامدهای این پروژه را بر آینده سیاسی، اقتصادی، امنیتی، اجتماعی این کشورها، منطقی جلوه می‌دهد. در رابطه با ایران نیز موقعیت جغرافیایی ایران در پایین دست سه کشور فوق به گونه‌ای است که از وضعیت پیش آمده، شکننده بوده و لاقابل امنیت و بقای شهروندانش در مناطقی از غرب و جنوب غربی مورد تهدید است. وضعیتی که بانگرش به رویکرد «هیدروهمزمن» ترکیه در بالادست و استناد به «حاکمیت مطلق سرزمینی»، چشم‌انداز روشنی در آینده برای آن قابل تصور نیست. از این رو، مطالعه رویکردهای هیدروپلیتیک کشورهای پیرامون حوضه آبریز دجله و فرات- بویژه ترکیه- به منظور پاسخ به این سوال که؛ پروژه گاب از چه طریقی می‌تواند امنیت ملی ج.ا. ایران را تحت تاثیر قرار دهد؟ گریزناپذیر است.